

Az illír mozgalom magyar kötődései – horvát szemmel I.¹

ISTVÁN LUKÁCS, ORSOLYA KÁLECZ-SIMON (†2015)

*Univerza Loránda Eötvösa, Filozofska fakulteta, ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék,
Múzeum krt. 4/D, HU – 1088 Budapest, lukacs.istvan@btk.elte.hu*

SCN X/2 [2017], 5–19

Prispevek daje zgodovinski pregled hrvaške znanstvene interpretacije madžarskih stikov in duhovno-političnih vzorcev v razvoju hrvaškega ilirskega gibanja. V prvem delu so predstavljena osnovna sodobna teoretična stališča o rekonstrukciji zgodovinskih narativ, v drugem delu pa hrvaški znanstveni dosežki v raziskovanju predilirskega obdobja. Poudarjen je pomen gibanja jakobincev in svobodnih zidarjev v nastajanju ilirizma. V predilirskem obdobju je s svojimi novimi pobudami igral pomembno vlogo zagrebški škof Maksimilijan Vrhovec. Njegovemu delovanju in predstavitvi njegovih madžarskih stikov je posvečeno posebno poglavje. Prav tako je v posebnem poglavju predstavljeno izjemno bogato življenjsko delo vodje gibanja Ljudevita Gaja in njegovi stiki z Madžari. Na oblikovanje slovanske in hrvaške zgodovinske zavesti Ljudevita Gaja je močno vplival takrat najbolj ugleden madžarski zgodovinar István Horvát. Horvátova romantična megalomanska predavanja o poreklu Madžarov so pritegnila Gajevo pozornost v času njegovega šolanja v Pešti.

The article gives a historical overview of the Croatian scientific interpretation of Hungarian contacts and spiritual-political patterns in the development of the Croatian Illyrian movement. The first part of the study presents basic modern theoretical views on the reconstruction of historical narratives, while the second part highlights Croatian scientific achievements in the research of the pre-Illyrian period. The importance of the Jacobin movement and the Freemasons in the emergence of the Illyrian movement is emphasised. The bishop of Zagreb, Maksimilijan Vrhovec, played an important role in the pre-Illyrian period with his new initiatives. A special chapter of the article is dedicated to his work and the presentation of his Hungarian contacts. Another special chapter is dedicated to the extremely rich oeuvre of the leader of

---

¹ A tanulmány az OTKA/NKFIH 104630. számú, *A magyar kapcsolatok és minták jelentősége a horvát illír mozgalom fejlődéstörténetében* című pályázat keretén belül készült. Társkutatóm e munkában és a projekt kedvezményezettje a tragikusan fiatalon elhunyt KálecZ-Simon Orsolya volt. A dolgozat korábbi közös gondolkodásunk és munkánk eredményeit foglalja össze.

the movement, Ljudevit Gaj, and his contacts with the Hungarians. The formation of Slavic and Croatian historical consciousness of Ljudevit Gaj was strongly influenced by the most respected Hungarian historian of the era, István Horvát. Horvát's romantic megalomaniac lectures on the origin of the Hungarians attracted Gaj's attention during the time he spent studying in Pest.

Ključne besede: zgodovinske narative, ilirizem, hrvaško-madžarski duhovni stiki

Key words: historical narratives, Illyrian movement, Croatian-Hungarian spiritual contacts

---

A történelmi narratívák rekonstrukciója, elemzési szempontjai

„Valamennyi történelmi narratívában található egy redukálhatatlan, kiküszöbölhetetlen interpretációs elem” – írja Hayden White *Interpretation in History* című tanulmányában (1978a: 51). A történelmi események, hangsúlyozza White, önmagukban még nem alkotnak történetet (1978b: 83). Ezek pusztán egy lehetséges történet építőkövei, amelyeket – azáltal, hogy bizonyos elemeket kihangsúlyoz, másokat pedig a háttérbe szorít, vagy akár teljesen elhagy – a történész rendez narratívává (1978b: 83). Az értelmezés Hayden White-i szempontjait a *The Value of Narrativity in the Representation of Reality* című munkában kifejtett gondolatmenet szerint az a jogrendszer határozza meg, amelynek ellenében vagy képviselőjében a narratíva fellép (1987). Stephen Greenblatt *Shakespearean Negotiations (The Circulation of Social Energy in Renaissance England)* című könyvében „az adott társadalom intézményeinek és gyakorlatainak” szerepét hangsúlyozza (1989), Louis Montrose *Professing the Renaissance (The Poetics and Politics of Culture)* című 1989-es tanulmányában pedig a szövegek történetiségét, vagyis a különféle írásmódok kultúraspecifikusságát és társadalmi beágyazottságát emeli ki. A narratíva megalkotottságát tehát nemcsak a tér- és időbeli kontextus, valamint az értelmező kiindulási pontját képező kultúra befolyásolja, hanem azon politikai érdekek is, amelyeket a narratíva képviselni hivatott.

A horvát nemzeti ébredés előkészítő fázisáról, illetve az illír mozgalomról és annak jeles alakjairól szóló narratívákat e szempontok figyelembevételével tekintettük át. Célunk nem csupán a horvát nemzeti ébredés magyar kötődéseiről szóló kutatások eredményeinek összegzése, hanem azoknak a narratíváknak az elkülönítése és összevetése is, amelyekbe az egyes kutatások a magyar kapcsolatokat igazoló adatokat elrendezik. Vizsgálódásaink során különös figyelmet fordítottunk a White, Greenblatt és Montrose által felvetett szempontok teljesülésének kérdésére. Elsősorban arra kerestük a válaszokat, hogy mennyiben befolyásolta a megszületés időbeli, térbeli, politikai és kulturális kontextusa az egyes történelmi narratívák rögzült arculatát.

A kettős narratívaképzés problémája

Kedourie összegzése szerint a nacionalista diskurzus három propozícióra épül: „az emberiség természettől fogva nemzetekre oszlik, a nemzetek eleve meglévő jellemzők alapján különíthetők el egymástól, s az egyetlen legitím kormányzattípus a nemzeti önkormányzat.” (1960: 9). E propozíciók, amelyeket a nacionalista diskurzusban felnőtt befogadók hajlamosak alapértelmezésként kezelni, valójában a nemzetállamokat életre hívó nacionalista diskurzus konstrukciói, az egyes nemzetek esetében pedig a vonatkozó nacionalista diskurzusok töltötték föl a propozíciókat nemzetspecifikus tartalommal.

Ez a lista azonban nem azonos a nemzetfogalommal magával, s nem is redukálható rá. Miként Timothy Brennan is hangsúlyozza: „a nemzet lényege önmagában sem a faj, sem a földrajz, sem a hagyományok, sem a nyelv, sem a terület, sem pedig ezek kombinációi által nem írható le teljes egészében” (1990: 48). Brennan szerint a nemzetek valójában „képzeletbeli konstrukciók”, amelyek léte „kulturális fikciók rendszerén alapul” (1990: 49), amely ugyanakkor érzelmi viszonyulások komplex sokaságát váltja ki a köré szerveződő közösségből, hiszen „az emberek meghalnak a nemzetükért, háborúba mennek érte, s regényeket írnak a nevében” (1990: 48). Hobsbawm a nemzet mint képzeletbeli konstrukció sokrétűségére hívja fel a figyelmet. Azt írja, a nemzetállamok születésekor számos olyan kapcsolódó szimbólum jön létre, mint a nemzeti himnusz, a nemzeti lobogó vagy „a nemzet” valamilyen szimbólum vagy kép általi megszemélyesítése (1983: 7), vagy egy olyan – gyakran fiktív – nemzeti eredetmítosz, amely az újonnan létrejött politikai intézmények és ideológiai mozgalmak történelmi kontinuitásának igazolását célozza (1983: 7). Homi J. Bhabha szerint a nemzeti narratíva megkonstruálói „a mindennapi élet hulladékaiból, foltjaiból, rongyaiból egy koherens nemzeti kultúra jeleit hozzák létre, s e narratív performansz egyre nagyobb számú nemzeti szubjektumot képes megszólítani” (Bhabha 1990: 297).

Nem történt ez másképp a horvát nemzeti identitásnarratíva esetében sem, amelynek alapjait épp az általunk vizsgált időszakban, a horvát nemzeti ébredés éveinek idején rakta le a horvát értelmiség. A korszak elnevezése szintén a nacionalista narratívát tükrözi: a „nemzeti ébredés”, „nemzeti újjászületés” (narodno buđenje, narodni preporod) terminusok azt a ki nem mondott előfeltevést rejtik magukban, hogy a nemzet mindig is létezett – méghozzá változatlan formában –, csupán szunnyadt, s a hazafiak feladata felébredszteni álmából.

Az illír mozgalom magyar kapcsolatairól szóló különféle (történelmi, irodalomtörténeti, filológiai) narratívák elemzésekor nem feledkezhetünk meg arról a tényről, hogy éppen azokat a narratívákat tanulmányozzuk, amelyek a nemzetállam és annak alapját képező nemzeti narratíva megalkotásának mikéntjéről szólnak. A történelmi narratívák elemzése során feltétlenül figyelemmel kell lennünk a kétféle narratíva interferenciájára, vagyis arra, hogy az a tény, hogy a vizsgált korszakban a nemzeti identitásnarratíva mennyire gyökeresedett meg, továbbá mennyire volt képes visszahatni a korszakról szóló történelmi narratívákra, különösen annak a korszaknak a kulturális

kapcsolataira vonatkozó részeire. Ez különösen annak a tükrében fontos szempont, hogy a nemzeti identitásnarratíva megalkotásának mikéntjéről szóló történelmi narratíva megkonstruálása arról a horizontról történik, amelyre a megképzett identitásnarratíva, illetve a később létrejött, az illírizmus korában megalapozottal versengő identitásnarratíva is hatást gyakorol, így a különféle horizontok bonyolult egymásba játszásáról beszélhetünk.

Alapvető narratívaképző elemek

Az illír mozgalom magyar kapcsolatait tárgyaló horvát tudományos narratívák áttekintése során úgy találtuk, a horvát nemzeti törekvések és a magyar nemzeti mozgalom kapcsolatának értelmezése három jól elkülöníthető, ám gyakran egymást is átszövő típus köré szerveződik.

Az első a magyar nemzeti mozgalom mint *példakép*. Az ilyen típusú narratívákban a magyar nemzeti mozgalom egésze, annak valamelyik alakja vagy kezdeményezése kifejezetten pozitív példaként jelenik meg a horvát nemzeti mozgalom számára. A szerző gyakran a magyar törekvések horvátországi hatása mellett érvel, továbbá nagy hangsúlyt kapnak azok a megnyilatkozások, amelyekben a horvát nemzeti mozgalom képviselői „a magyar példa” jelentőségéről beszélnek.

A második a magyar nemzeti mozgalom mint *referenciakeret*. Az ilyen típusú narratívák a horvát nemzeti mozgalom törekvéseit és eredményeit a magyar nemzeti mozgalom törekvéseinek, eredményeinek kontextusában, ahhoz viszonyítva mutatják be. E narratívák a párhuzamok feltérképezésén túl gyakran részletesebb összehasonlításokat is végeznek a horvát és a magyar nemzeti mozgalom adott területe vagy törekvései között, rámutatva a megvalósítási módok és munkamódszerek, a mozgalomban résztvevők szándékainak azonos vagy eltérő voltára.

A harmadik a magyar nemzeti mozgalom mint *rivalis*. Az ilyen típusú narratívák a magyar és a horvát nemzeti mozgalom közti érdeklentéket hangsúlyozzák. Ha ismertetik is a magyar nemzeti mozgalom törekvéseit, eredményeit, az elsődleges hangsúly azon van, hogy ez miként korlátozza a horvát nemzeti mozgalom hasonló irányú törekvéseinek kibontakozását. E narratívátípus egyik lehetséges alakváltozata az, amely a horvát nemzeti mozgalom kibontakozását a magyar nemzeti mozgalommal való rivalizálás kifejezett igényével magyarázza.

Az illír mozgalom előzményei

A horvát szakirodalom az illír mozgalom kibontakozásában szerepet játszó tényezők közül – koronként eltérő mértékben – a magyar nemzeti ébredést is megemlíti, s nagyobb hangsúllyal és részletesebben csupán azokban az áttekintésekben találkozhatunk, amelyek még az Osztrák-Magyar Monarchia ideje alatt láttak napvilágot. A téma első és tudománytörténeti szempontból

nagyon alapos és átfogó alapműve Đuro Šurmin *Hrvatski preporod* (1903–4) című kétkötetes nagyívű szintézise, valamint Velimir Deželićnek a horvát felvilágosodás vezéralakjáról, *Maksimilijan Vrhovac*ról szóló életrajza (1904). E két szerző a magyar nemzeti ébredés történetét a horvát nemzeti ébredés *referenciakereteként* értelmezi és jeleníti meg.

A francia forradalmat követő időszakot tárgyalva Šurmin egyszerre hívja fel a figyelmet az „új eszmék” magyar- és horvátországi térnyerésére, amelyet ő egyértelműen a forradalom hatásának tulajdonít (1903: 7). Szemléletében a komparatív elem is benne van, hiszen kiemeli, hogy bár a magyar nemzeti eszme már a 18. század végén „kezdeti erőre kapni”, a horvát nemzeti eszme ekkortájt még „sehol sem volt” (1903: 7).

Velimir Deželić Vrhovac-életrajzában a magyar nyelvújítás korszakának tömör, ám adatokban gazdag áttekintését nyújtja, mintegy szellemi kontextust adva annak. Ismerteti egyebek mellett a korszak meghatározó irodalmi köreit, a magyar tudós társaság alapítására irányuló kezdeményezéseket (kezdve Besenyei György *Jámbor szándékával*), az első magyar újság megalapítását (Magyar Hírmondó²), valamint a magyar nyelv hivatalos nyelvként való bevezetésére irányuló kezdeményezéseket és konkrét politikai lépéseket (1904: 17–19). Deželić áttekintése így világossá teszi, hogy a későbbi horvát püspök tevékenysége nem érthető meg a szellemi miliő ismerete nélkül, mely az 1780-as években a pesti papi szeminárium rektoraként tevékenykedő Vrhovacot körülvette.

Az újabb monográfiák közül hasonlóan tömör, de annál informatívabb áttekintést nyújt a magyar nemzeti ébredés időszakáról Elinor Murray Despalatović *Ljudevit Gaj and the Illyrian Movement* című munkája (1975). Bemutatja a nyelvészek és szótárírók, az irodalmárok és tudósok tevékenységét, az új magyar tudományos és irodalmi folyóiratok színrelépését. Külön is kiemeli, hogy a mozgalom célja a magyar nyelvnek a magyar kultúra hordozójaként való elfogadtatása volt, mivel kezdeményezői abból a kimondatlan előfeltevésből indultak ki, hogy egy nemzet csakis az anyanyelvén tehet szert szellemi érettségre (Despalatović 1975: 31–32). Despalatović értekezésében a magyar nemzeti ébredés korai fejleményei fontos *referenciakereteként* szerepelnek. Példának okáért, amikor a nyelvkérdésről ír, egyértelművé teszi: amikor 1790-ben kezdetét vette a magyar nyelv hivatalos nyelvként való elismertetését célzó politikai harc, a magyarok – ellentétben a horvátokkal – már évtizedek óta dolgoztak azon, hogy a magyar nyelvet modern értelemben vett irodalmi nyelvvé tegyék.

Az egymástól korban és időben meglehetősen távol álló mindhárom szerző, Šurmin, Deželić és Despalatović történeti rekonstrukciójában a magyar nemzeti ébredésnek két szakasza van. Az első, döntően kulturális jellegű szakaszban prioritása van annak, hogy a magyar nyelvet alkalmassá tegyék a nemzeti kultúra hordozójának szerepére. A második, kifejezetten politikai jellegű szakaszban ugyanakkor a hangsúly a magyar nyelv hivatalos nyelvként való bevezetését

² Bár Deželić könyve szerint a Magyar Hírmondót 1790-ben alapították, az évszám téves: a Magyar Hírmondó első száma 1780. január 1-jén látta meg a napvilágot (vö. Süld 1999) <http://mek.oszk.hu/06400/06492/html/#3>

célzó küzdelemre, illetve a modern értelemben vett nemzetállam alapját képező intézményrendszer megteremtésére kerül. A két szakasz közötti átmenet során létrehozzák a nemzeti nyelvű sajtót, illetve azokat az intézményeket, amelyek célja közvetlenül a nyelvújítási folyamat támogatása.

Šurmin, Deželić és Despalatović tehát – *referenciakeretként* – a magyar nemzeti ébredés kulturális és politikai fázisát egyaránt ismertetik, egyben annak a lehetőségét is implikálva, hogy a magyar elgondolások és törekvések a horvát fél számára is *példaként* szolgáltak. Mindhárom szerző a két nemzet ébredésének történetét kölcsönös egymásra hatásként látta, ahol a magyaroké a vezető szerep, hiszen ők jelölik ki az új irányokat, a horvátok pedig ezeket követve vagy ezekre reagálva járják saját útjukat. Jakša Ravlić a *Hrvatski narodni preporod I–II.* (1965) című két kötetes szöveggyűjtemény elé írott terjedelmes tanulmányában, valamint Jaroslav Šidak a *Hrvatski narodni preporod. Ilirski pokret* (1988) című monográfiájában viszont már egyértelműen a *rivális-narratívát* képviselik. E két szerzőnél a horvát nemzeti ébredés a magyar nemzeti mozgalom tevékenységére, különösen annak politikai ténykedésére adott reakcióként jelenik meg, a narratívájuk fókuszába pedig a magyar nyelv hivatalos nyelvként való bevezetése kapcsán kibontakozó magyar-horvát politikai küzdelmet állítják.

A magyar jakobinusok és a szabadkőműves mozgalom

A magyar jakobinusok horvát kötődéseit a horvát nyelvű szakirodalom részletesen tárgyalja. A mozgalom vezetőjét, Martinovits Ignácot a horvát szerzők csak Ignjat/Ignacije Martinovičként említik, horvát („illír”) származásáról pedig számos forrás megemlékezik (Deželić 1904: 68; Šidak 1987: XVI; Črnja 1988: 207; Mandić 2002). Hajnóczy József, a mozgalom egyik legbefolyásosabb alakja, Vukovarban tevékenykedett alispánként. Körülötte gyülekeztek a jakobinus mozgalom horvát támogatói, például Marko Delivuk, Martinovits unokaöccse, Szén Antal, Josip Kralj és még sokan mások (David 1977: 144).

A jakobinus eszmék kedvező horvátországi fogadtatásának kétségtelen jele az a kaj-horvát nyelvű forradalmi költemény, a *Paškvil* (1794), amelyet 1794-ben tűztek ki az ún. szabadságfára Zágráb Harmica nevű negyedében (David 1977: 144). Mintája alighanem a Párizsban az első jakobinusok által állított *arbor libertatis* volt, s a kezdeményezés mögött a bécsi politikai rendőrség Maksimilijan Vrhovac püspököt sejtette (Deželić 1904: 80).

Ezekben az években alakulnak meg Horvátországban az első szabadkőműves páholyok is (Pavličević 1987: LIII). A magyarországi szabadkőműves mozgalom nemcsak a felvilágosodás és a tudomány szellemének a terjesztője volt, de harcolt az abszolutizmus ellen, s az ország gazdasági fellendítésén is munkálkodott. A magyar szabadkőművesek a nemzeti ébredés letéteményesei, a jozefinizmus és a germanizáció esküdt ellenségei voltak. (Hoško 2007: 34). A magyar szabadkőművesség egyik kezdeményezője a szintén horvát földön tevékenykedő Ivan Drašković (Draskovich János) volt, aki egyesítette a

varasdi, zágrábi, glinai és körösi páholyt, függetlenítette őket a berlini, bécsi és párizsi páholyoktól, s komplett, a nemzeti szellemet tükröző alapszervezetet és alkotmányt adott azoknak (Črnja 1988: 205). Ezeket az eszméket szívta magába pesti tartózkodása során Maksimilijan Vrhovac püspök is. Bár a szabadkőművesség vádjá alól tisztázta magát (ld. Deželić 1904), egész életében kitartóan és következetesen ezen elvek szellemében munkálkodott (Hoško 2007: 35). Okkal feltételezhető tehát, hogy Vrhovac – a későbbiekben részleteiben ismertetett – tevékenységét a magyar szabadkőművesség eszméi is inspirálták, illetve azokat közvetítette tovább horvát irányba. Páholytagok voltak Hajnóczy József (Deželić 1904: 69) és a szintén horvát származású Laczkovics János is (ld. Berényi 2001).

A fenti rövid ismertetésből is kitűnik, hogy a horvát és a magyar kutatók nagy figyelmet szenteltek az illír korszakot megelőző időszaknak, különösen a szabadkőművesség kibontakozásának a feltérképezésére, az abban szerepet játszó személyek munkásságának bemutatására. Jelen esetben nem csupán arról van szó, hogy a korszakról szóló horvát tudományos eredmények kiegészítéséhez több jeles magyar történész, szlavista és filológus járult hozzá, hanem arról is, hogy a horvát kutatók e források és eredmények közlését figyelemmel kísérték és hivatkoztak rájuk. Mindebből arra következtethetünk, hogy a téma horvát kutatói részéről e korszak vonatkozásában mutatkozott a legnagyobb nyitottság a magyar hatások és kapcsolatok feltárásának irányába.

A további kutatásoknak elsősorban a magyar szabadkőműves mozgalom horvát kapcsolatai és hatásai vonatkozásában lenne perspektívája. A magyar szabadkőműves mozgalom a magyar nemzeti ébredés egyik előremozdítója volt, így a kapcsolatok révén szellemiségével mindenképpen inspirálhatta a horvát nemzeti törekvéseket. Ráadásul a magyar szabadkőművesség és a horvát nemzeti mozgalom között számos személyi átfedés is van (Hajnóczy, Laczkovics, Vrhovac püspök). Bár nyilvánvaló, hogy a horvát nemzeti ébredés életre hívásában a magyar szabadkőműves mozgalom hatása is szerepet játszhatott, a témáról szóló horvát szakirodalom ezt mégsem emeli ki.

Az illír mozgalom legfontosabb előfutárának magyar kötődései

Maksimilijan Vrhovac (1752–1827)

Maksimilijan Vrhovac kétségkívül a horvát nemzeti ébredés igazi előfutára, akinek magyarországi tartózkodását, személyi és kulturális kapcsolatait a legrészletesebben tárgyalja a horvát szakirodalom. Számos alapvető mű nagy figyelmet szentel annak a ténynek, hogy Vrhovac 1786 és 1787 között Pesten tartózkodott, ahol a pesti papi szeminárium vezetését látta el (Deželić 1904: 23–24; Pavličević 1987: LIV; Hoško 2007: 35). Annak kiemeléséről sem feledkeznek meg, hogy a későbbi horvát püspök Pesten az akkori Magyarország számos jeles személyiségét ismerte meg (Hoško 2007: 35), köztük a szabadkőműves mozgalom olyan jeles tagjait, mint Martinovits Ignác, a magyar jakobinus

mozgalom későbbi vezéralakja (Deželić 1904: 23–24; Pavličević 1987: LIV; Hoško 2007: 35), akivel a püspök később Bécsben is találkozott (Deželić 1904: 88). Demokrata eszmeiségéről Vrhovac könyvtára is tanúskodott, könyveit pedig a pesti szeminárium rektoraként tanítványainak is kölcsönadta (Deželić 1904: 82). Tanúvallomása során Martinovits azt állította, hogy Vrhovac későbbi munkájával annyi hívet szerzett a demokratikus eszméknek, amennyit már egy szervezet sem tudna többé befogadni. Hoško azt is kétségtelennek tartja, hogy – 1778 és 1785 között – Vrhovac maga is szabadkőműves volt (Hoško 2007: 33).

Deželić fontosnak tartja kihangsúlyozni, hogy Vrhovac épp a magyar nemzeti ébredés legpezsgőbb éveiben tartózkodott Pesten, amelynek híre alighanem a szeminárium falai közé is eljutott (1904: 17). Ezeknek a lehetséges élményeknek a hatását azonban a Vrhovac-életrajz szerzője már nem pusztá referenciakeretként összegzi: „Amerre csak nézett az ifjú rektor, mindenütt új életet, nemzeti életet látott. Vajon hogyan hatott ez reá? Talán magyarrá lett? Vagy netán egy álom ködlött fel csendes, álmatlan éjszakáin éber szeme előtt, egy álom arról, hogy egy napon nyomorult, magára hagyott horvát nemzete is újjászülethet?” (1904: 17–19). Deželić kissé homályos utalása a magyar és a horvát nemzeti ébredést egymás riválisaként vetíti előre. E narratíva két, egymással mereven inkompatibilis utat rajzol Vrhovac elé: vagy a magyar nemzeti ébredéshez csatlakozik, vagy – annak vetélytársaként – Horvátországban indít hasonló mozgalmat. Hasonlóképpen közelíti meg a kérdést Pavličević is, aki Vrhovac személyét a sok elmagyarosodott horvát, szerb, szlovák és más nemzethez tartozó értelmiségivel állítja szembe, hangsúlyozva, hogy a magyar nemzeti ébredés lendülete a későbbi püspököt nem ragadta el, hanem ellenkezőleg, arra indította, hogy Horvátországban is hasonlót kezdeményezzen (Pavličević 1987: LIV). Đuro Šurmin is kihangsúlyozza, hogy Vrhovac „elkeseredve látta, ahogy Magyarországon a dolgok egyre haladnak, Horvátország pedig egy helyben topog” (Šurmin 1903: 16).

Deželić ugyanakkor explicite is kimondja: a magyar nemzeti mozgalom közvetlenül is inspirálta Vrhovac munkáját (1904: 101). Az összevetésre azonban a konkrétumok szintjén itt sem kerül sor. A nyelvújítás-kori Magyarország kulturális kezdeményezéseinek – általunk már korábban hivatkozott – referenciakeret-szerű részletezése csupán implicit módon sejteti, hogy a magyar mozgalom nemcsak szellemiségében, de a konkrét intézkedések vonatkozásában is hatást gyakorolhatott a horvát püspök tevékenységére.

Vrhovac tevékenysége meglehetősen szerteágazó volt, politikai és gazdasági törekvései, de a nyelvi kérdésben elfoglalt álláspontja is teljes mértékben egybevágott a korabeli magyar, hasonló irányú törekvésekkel. A nyelvkérdésről szóló magyar-horvát vitákban Vrhovac minden alkalommal határozottan kiállt a magyar nyelv bevezetése ellen. A vitában résztvevő horvát képviselők többségétől eltérő nézete volt, ugyanis a püspök nem a latin nyelv védelmét szorgalmazta, hanem – úttörőként – a horvát nyelv hivatalos nyelvként való bevezetését kezdeményezte. Ezt, miként azt a témáról szóló valamennyi szerző külön ki is emeli, Vrhovac „a magyarok példájának követkeseként” aposztrofálja (Vö. Deželić 1904: 134; Pavličević 1987: LXII; Šidak 1988: XXXI; Jembrih

2001: 14; Hoško 2007: 41), bár arról, hogy e javaslatot teljes komolysággal teszi-e, megoszlanak a vélemények. Az az értelmezés, hogy Vrhovac e felvetése a horvát nemzeti törekvések irányát hivatott kijelölni, inkább a magyar nemzeti törekvések mint *példakép-narratívába* illeszthető be, az az értelmezés pedig, hogy a kijelentés inkább a magyarok ellen irányuló fenyegetésként értelmezendő, a *rivalis-narratívába* illeszthető.

Politikai téren Vrhovac célkitűzései egybevágtak a polgári átalakuláson munkálkodó magyar mozgalmak törekvéseivel: a jobbágyság felszámolását, a vallási türelem bevezetését, a széles néprétegek felvilágosítását és életszínvonalának emelését, valamint a különböző történelmi horvát régiók horvátjainak egyesítését célozták (Kolarić 1995: 443). Kulturális tevékenysége is meglehetősen szerteágazó volt. Az általa vezetett szemináriumban horvát nyelvű drámákat állított színpadra (Šurmin 1903–4: 41; Deželić 1904: 107), s jelentős mecénási tevékenységet folytatott (Deželić 1904: 111). Kulturális kérdésekben Vrhovac látóköre az egész délszláv régióra kiterjedt. A kaj-, ūto- és ča-nyelvű régió kultúráját és kulturális horizontját egyaránt jól ismerte (Pavličević 1987: LXX), s a szlovének, dalmátok és szerbek körében egyaránt kiterjedt kapcsolatrendszerrel bírt (Deželić 1904: 113). Részletes nemzetfelvilágosító terve (Šurmin 1903: 41) szintén összdélszláv horizontról és ambíciókról tanúskodik. Szinte elsőként fogalmazza meg a déli szláv dialektusok egyesítésének, illetve az egységes irodalmi nyelv kialakításának, szabályozásának szükségességét (Deželić 1904: 105; Despalatović 1975: 42; Pavličević 1987: LXX). Ebbe a koncepcióba illeszkedik a horvát püspök azon szándéka, hogy a Bibliát horvát nyelvre ültesse át (Despalatović 1975: 42), valamint az 1813-ban kelt, a zágrábi püspökség plébániáinak szóló híres körlevél, amelyben a püspök arra kéri a plébánosokat, hogy gyűjtsenek közmondásokat, népmeséket és verseket, valamint a közemberek által nap mint nap használt szavakat és kifejezéseket is írják össze. Az 1818-ban született *Pleszopiszen* című költeményben, amelyet egy zenés-táncos bemutató keretében a zágrábi székesegyház előtt is előadtak, Vrhovac azt is kifejezésre juttatja, hogy valamennyi tradicionális horvát régiót egyetlen egészé kellene egyesíteni (Deželić 1904: 197; Pavličević 1987: LXXVII). Deželić a horvát püspököt egyenesen az illírismus tényleges előfutárának is nevezi (Deželić 1904: 103).

Vrhovac a horvát nemzeti kultúra alapjait képező intézményrendszer megteremtésére is lépéseket tesz. Olyan tudós társaság alapítását kezdeményezi (Deželić 1904: 193–194), melynek – akárcsak a Magyar Tudományos Akadémiának – elsődleges célkitűzése az illír nyelv kultúrahordozó szerepre való felkészítése. Püspöki pályafutása első éveiben nyomdát is alapított (Hoško 2007: 37). Vrhovac nyomdája éjjel-nappal működött, s az ott készült kiadványokat külön szekereken szállították Németország és Magyarország egész területére (Deželić 1904: 95). Hoško szerint kétség sem férhet ahhoz, hogy a nyomda Vrhovac eszméinek keltetőjévé vált (Hoško 2007: 37), így joggal feltételezhető, hogy a magyar szabadkőműves és jakobinus mozgalom eszméinek széles körű kisugárzását is lehetővé tette. A horvát püspök emellett maga is tekintélyes könyvgyűjteménnyel büszkélkedhetett, terve pedig az volt, hogy közkönyvtárat

alapít. A gyűjteményt végül a zágrábi Királyi Akadémia könyvtárának adományozta, amely így a későbbi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár alapja lett (Šurmin 1903–4: 41; Deželić 1904: 82; Pavličević 1987: LXXV; Despalatović 1975: 42).

A püspök számos úttörő jelentőségű lépést tett a horvát gazdaság fejlesztésére is. Nemes ércek után kutatott (Deželić 1904: 122, Pavličević 1987: LXI), szanatóriumot építtetett Stubičke Toplicében (Pavličević 1987: LX), kórházat hozott létre (Deželić 1904: 122, Hoško 2007: 40), jelentős közfejlesztéseket hajtott végre Zágrábban (Hoško 2007: 40–41), valamint intenzíven érdeklődött a modern mezőgazdasági eljárások iránt, s törekedett saját nagybirtokának modern elgondolású művelésére is (Pavličević 1987: LIX). Ennél is jelentősebb volt azonban Vrhovac infrastruktúra-fejlesztési tevékenysége. Deželić (1904: 119), Pavličević (1987: LIX) és Hoško (2007: 40) egyaránt említést tesz arról a társaságról, melyet Vrhovac a Kupa folyó hajózhatóvá tétele érdekében alapított. Pavličević azt is megjegyzi, hogy a 18. században Vrhovac maga is egy magyar folyamszabályozási társaság tagja volt, s feltett szándéka volt, hogy az ott látottakat Horvátországban is meg fogja valósítani (Pavličević 1987: LIX). Bár a többi szerző nem teszi egyértelművé azt, hogy Vrhovacot a magyar reformmozgalom gazdaság- és infrastruktúrafejlesztő törekvései inspirálták, a horvát püspök szándékai mindenképpen e tendenciákba is illeszkednek, kezdve azzal a ténnyel, hogy felismeri, a gazdaság modernizálása fontos előfeltétele a modern értelemben vett nemzetállam megteremtésének.

Bár a horvát szakirodalom gyakorta említést tesz Vrhovac magyarországi éveiről és magyar kapcsolatrendszeréről, a magyar kontextus felvázolásával pedig implicit módon utal arra, hogy a Magyarországon látottak a püspök szerteágazó munkásságát is inspirálhatták, e kapcsolatot explicite egyik szerző sem nyomatékosítja. Arra is csak elvétve találunk példákat, hogy a püspök konkrét lépéseit, korszakos ötleteit és elgondolásait összefüggésbe hozzák magyar vonatkozásokkal.

Az illír mozgalom vezéralakjának magyar kötődései

Ljudevit Gaj (1809–1872)

Pályája kezdetén, akárcsak Maksimilijan Vrhovac, Ljudevit Gaj is több esztendőt töltött el Pesten. Az illír mozgalom vezéralakja 1829 és 1831 között a magyar fővárosban folytatta jogi tanulmányait. Eltérően azonban Vrhovac életrajzíróitól, akik annak pesti tartózkodása kapcsán a püspök magyar kapcsolatait térképezik föl és a magyar kulturális miliő hatásait latolgatják, Gaj vonatkozásában már a többi szláv nemzeti mozgalommal való kapcsolat kerül a fókuszba. E megközelítésre láthatunk példát Krešimir Georgijević *Gajevo školovanje u tuđini* című dolgozatában is (1956). Georgijević a pesti éveket azért tartja meghatározónak Gaj teljes későbbi pályafutása szempontjából, mert a birodalom többi szláv nemzete – például a szerbség és a szlovákság – is Pesten szervezte nemzeti mozgalmát (Georgijević 1956: 28, továbbá Šurmin 1903:

129). Budapesten ismerkedett meg Gaj Jan Kollárral, akinek a helyesírással és a szlávssággal kapcsolatos nézetei egész későbbi munkásságát meghatározták. Az általa összeállított, Jan Kollár hatását mutató helyesírást, a *Kratka osnova...*-t pedig a budai egyetemi nyomdában jelentette meg (Šurmin 1903: 127), ahol számos más szláv szerző is kiadta műveit (bővebben ld. Király 2003). Pest centrumszerepét emeli ki Nikša Stančić is, aki arra hívja fel a figyelmet, hogy a *Još Hrvatska ni propala* című, Ljudevit Gaj által szerzett hazafias költeményt inspiráló lengyel dalt a mozgalom atyja lengyel emigránsoktól hallotta, akik 1831-ben, a lengyel felkelés okozta válságot követően kezdtek Pestre érkezni (Stančić 1988: 150). Stančić arra is rámutat, hogy a lengyel felkelés a magyar közvélemény szimpátiáját is élvezte (Stančić 1988: 150). Így joggal vonható le a következtetés, hogy az átadás folyamatát éppen a pesti kulturális atmoszféra tette lehetővé, ily módon a horvát nemzeti mozgalom ideológiai foglatát adó költemény nem jöhetett volna létre a magyar nemzeti mozgalom jelenléte és közvetlen hatása nélkül.

Érintőlegesen bár, de a horvát szakirodalom Gaj magyar kultúrával való találkozásairól is szót ejt. Šurmin, Georgijević, Despalatović, illetve irodalomtörténetében Živančević is kiemeli, hogy Gaj sok időt töltött a Széchenyi Könyvtárban és az Egyetemi Könyvtárban (Šurmin 1903: 127; Despalatović 1975: 110; Živančević 1975: 50). Georgijević idézi Gaj emlékiratait is, melynek tanúságai szerint a gróf Széchenyi Ferenc által alapított intézmény „mintaként szolgált a számára arra, hogyan kell összegyűjteni és megszervezni egy nemzeti könyvtárat” (1956: 28). Tanulmányában a szerb tudós külön kiemeli, Gajt éppen ez a találkozás indította arra, hogy lépéseket tegyen a horvát nemzeti könyvtár alapjainak lerakására (Georgijević 1956: 28; Živančević 1975: 50). A magyar kulturális miliő olyan alaposágú áttekintéséről, mint amilyenről a Vrhovac-tanulmányokban találkozunk, a Gajról szóló szakirodalomban már nem olvashatunk.

Már ez a futólagos áttekintés is azt jelzi, hogy a magyar nemzeti mozgalom törekvései, a magyar kultúrával való érintkezés számos ponton inspirálhatta Gaj munkásságát, ám mégsem akadt olyan kutató, aki az evidenciákon túllépve hozzálátott volna ezek feltérképezéséhez. Talán az egyedüli kivétel Josip Horvat Gaj-életrajza, amelyben számos apró, ám annál érdekesebb adattal igazolja, hogy Ljudevit Gaj törekvéseit, elgondolásait Széchenyi István munkássága is inspirálhatta. Horvat megemlíti, hogy Gaj pesti tartózkodása alatt jelent meg Széchenyi *Világ* című brosúrája, ám kéziratban a *Stádium* is terjedt, amelyhez Gaj Kolláron keresztül juthatott hozzá. Széchenyi ekkor indította a *Jelenkor* című folyóiratot is a reformeszmék propagálására, amely a *Társalkodó* című irodalmi melléklettel jelent meg (Horvat 1975: 63). Említésre méltó, hogy Gaj a pesti időszakban határozott az újság alapítása mellett, és később az *Ilirske narodne novine* is a *Jelenkor*hoz hasonló szerkezettel (közéleti témájú újság külön irodalmi melléklettel) jelent meg.

Számos szerző idézi Ljudevit Gaj emlékiratainak azon mondatait is, amelyekből kitűnik, hogy Gaj a romantikus történetírást képviselő Horvát István történelmi segéd tudományi előadásait látogatta (Georgijević 1956: 28). Horvát

István, a magyar romantikus történetírás atyja, elsősorban etimológiáiról és a magyar őstörténettel kapcsolatos kutatásairól ismert. Horvát alapítéze az volt, hogy a világ legrégebbi népe a magyar, s ebből származik minden nép és minden kultúra, s kutatásait is e tézis igazolásának rendelte alá. A Bibliában és az antik szövegekben szereplő nevekről megkísérelte kimutatni, hogy azok magyar eredetűek, *Rajzolatok a magyar nemzet legrégebbi történeteiről* című könyvében pedig tagadja a finnugor eredetet, s a magyarokat a szkítákkal és a párthusokkal azonosítja, amelyek erősen hatottak az ifjú romantikus magyar költőkre.

Jóllehet Gajt felhőborította Horvát „megalomániája”, aki arról beszélt előadásain, hogy a magyarság az egyiptomiak leszármazottja (Horvát 1975: 51). Ne feledjük, Gaj történelmi tárgyú munkáiból ugyancsak egy hamisítatlanul romantikus történelemkoncepció rajzolódik ki. Alapvető elképzelése ugyanis az volt, hogy történelmi munkái nemzeti nevelést és a politikai harcot kell, hogy szolgálják, megírásuk során pedig nemcsak dokumentumokra, hanem a mitológia és a népszokások vizsgálatára is épített (Horvát 1975: 50). A horvátok ősi származásának bizonygatása, a mítoszok iránti vonzódás, sőt, a mítoszteremtő hajlam az illírismus történelemszemléletében is meghatározó volt, elég, ha az „illír” terminus eredetére gondolunk.

Timothy Brennan szerint a nemzetek „képzeletbeli konstrukciók”, amelyek létezése „kulturális fikciók kiterjedt apparátusán” alapul. (1990: 49) E „kulturális fikciók” megalkotására épp a nemzeti ébredés korszakában kerül sor. Eric Hobsbawm több példát idéz azon törekvésekre, amelyek félfikciós módon (Boadicea, Vercingetorix, Arminius, a cheruskok vezére stb.) vagy hamisítás útján (Ossian, a cseh középkori kéziratok) igyekeztek (re)konstruálni a nemzet ősi múltját. E törekvés célja Hobsbawm szerint nem más, mint az újonnan létrejövő sokféle, mindeddig sosem látott politikai intézmény, ideológiai mozgalom és csoport történelmi megalapozása (Hobsbawm 1983: 7). Az a jelenség, hogy a történetírás a minél grandiózusabb (s így könnyebben népszerűsíthető) nemzeti identitásnarratíva megképzésének, a nemzet homályba vesző eredete és dicső múltja igazolásának rendelődik alá, tehát nemcsak Magyarországra korlátozódik, Közép-Európa számos más nemzeténél is megfigyelhető. Horvát István konkrét narratívaképző eljárásai más nemzetek identitásnarratíva-képző stratégiáira is hatottak. Kiss Szemán Róbert kutatásai bebizonyították, hogy Horvát István és az általa szerkesztett folyóirat, a Tudományos Gyűjtemény, amely „negyedszázadon át meghatározta a kelet-európai nemzetekről való gondolkodást”, nagy hatást gyakorolt Jan Kollár munkásságára is (Kiss Szemán 2010: 22–24). Hasonló kapcsolat vehető fel Horvát és Ljudevit Gaj munkássága között is. Gaj történelmi kutatásait az is inspirálhatta, hogy pesti tartózkodása során Kőrösi Csoma Sándor utazásairól is tudomást szerzett (Horvát 1975: 51).

Hasonló hatást gyakorolhatott a horvát nemzeti mozgalomra Dugonits András munkássága is, aki, miként arra Đuro Šurmin is felhívja a figyelmet, többek között olyan romantikus etimológiákat gyártott, amelyek a szláv nemzet alantasságát voltak hivatottak igazolni (1903: 129). Bár Šurmin ezeket az etimológiákat egy rivális-narratívába illesztve tárgyalja, mégsem kerülheti el

a figyelmünket, hogy – akárcsak Kollárnál – Gajnál is hasonló etimológiákkal találkozhatunk.

SZAKIRODALOM

- Zsuzsanna BERÉNYI, 2001: *A szabadkőművesség kézikönyve*. Budapest: Heraldika.
- Homi K. BHABHA, 1990: Dissemination: time, narrative and the margins of the modern nation. *Nation and Narration*. Homi K. Bhabha (ed.). London: Routledge.
- Timothy BRENNAN, 1990: The National Longing to Form. *Nation and Narration*. Homi K. Bhabha (ed.). London: Routledge.
- Zvane ČRNJA, 1988: *Kulturna povijest Hrvatske I–II*. Opatija: Otokar Keršovani.
- Andraš DAVID, 1977: *Mostovi uzajamnosti. O jugoslavensko-mađarskim književnim vezama*. Novi Sad: Radnički univerzitet, „Radivoj Čipranović”.
- Elinor Murray DESPALATOVIĆ, 1975: *Ljudevit Gaj and the Illyrian Movement*. New York: East European Quarterly.
- Velimir DEŽELIĆ, 1904: *Maksimilijan Vrhovec (1752–1827)*. Zagreb: Tisak C. Albrehta.
- Krešimir GEORGIJEVIĆ, 1956: Gajevo školovanje u tuđini. Prilog proučavanju Ilirskog pokreta. *Pitanja književnosti i jezika* 2, 23–44.
- Stephen GREENBLATT, 1989: *Shakespearean Negotiations (The Circulation of Social Energy in Renaissance England)*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- Eric HOBSBAWM, 1983: Introduction: Inventing Traditions. *The Invention of Tradition*. Eds. Eric Hobsbawm, Terence Ranger. Cambridge University Press.
- Josip HORVAT, 1975: *Ljudevit Gaj. Njegov život, njegovo doba*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- –, 1989: *Politička povijest Hrvatske*. Zagreb: August Cesarec.
- Franjo Emanuel HOŠKO, 2007: *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Alojz JEMBRIH, 2001: Tomaš Mikloušić i njegovo djelo. *Hrvatsko zagorje* VII/2, 5–21.
- Elie KEDORUIE, 1960: *Nationalism*. London: Hutchinson.
- Péter KIRÁLY, 2003: *A kelet-közép-európai helyesírások és irodalmi nyelvek alakulása. A budai Egyetemi Nyomda kiadványainak tanulságai 1777–1848*. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék.
- Róbert KISS SZEMÁN, 2010: *Szláv pokol Pesten. Ján Kollár munkássága 1819 és 1849 között*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Juraj KOLARIĆ, 1995: *Prosvjetiteljstvo i Jozefinizam u Zagrebačkoj biskupiji. Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094.–1994*. Ur. Antun Škvočević. Zagreb: Nadbiskupija Zagrebačka.

Živko MANDIĆ, 2002: Istina o podrijetlu Ignacija Martinovića. *Hrvatski kalendar*, 58–60.

Louis MONTROSE, 1989: Professing the Renaissance (The Poetics and Politics of Culture) *The New Historicism*. H. A. Veese (ed.). New York and London: Routledge. 15–36.

Dragutin PAVLIČEVIĆ, 1987: Maksimilijan Vrhovac. Život i djelo (1752–1827). *Dnevnik – Diarium – Svezak 1 (1801–1809)*. Ur. Metod Hrg, Josip Kolanović. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Jakša RAVLIĆ, 1965: *Hrvatski narodni preporod I–II*. Zagreb: Matica hrvatska, Zora.

Nikša STANČIĆ, 1988: Gajeva „Još Horvatska ni propala” iz 1832–33. *Ideologija Ljudevita Gaja u pripremnom razdoblju hrvatskog preporoda*. Zagreb: Globus.

Erzsébet SÜLD, 1999: *Magyar Hírmondó. Az első magyar nyelvű újság rövid története és repertóriumának WWW-es alkalmazása*. <http://mek.oszk.hu/06400/06492/html/#3>

Jaroslav ŠIDAK, 1987: Hrvatske zemlje u Vrhovčevo doba 1790–1827. *Dnevnik – Diarium – Svezak 1 (1801–1809)*. Ur. Metod Hrg, Josip Kolanović. Zagreb: Kršćanska sadašnjost. IX–LI.

–, 1988: *Hrvatski narodni preporod. Ilirski pokret*. Zagreb: Školska knjiga.

Đuro ŠURMIN, 1903: *Hrvatski preporod. Ilirsko doba 1790–1843*. Zagreb: Tisak Dioničke Tiskare.

–, 1904: *Hrvatski preporod. Od godine 1836–1843*. Zagreb: Tisak Dioničke Tiskare.

Hayden WHITE, 1978a: Interpretation in History. *Tropics of Discourse (Essays in Cultural Criticism)*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

–, 1978b: Historical text as Literary Artifact. *Tropics of Discourse (Essays in Cultural Criticism)*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

–, 1987: The Value of Narrativity in the Representation of Reality. *The Content of the Form (Narrative Discourse and Historical Representation)*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

Milorad ŽIVANČEVIĆ, 1975: *Povijest hrvatske književnosti. Ilirizam*. Zagreb: Liber, Mladost.

STIČIŠČA MED ILIRSKIM GIBANJEM IN MADŽARSKIM REFORMNIM OBDOBJEM – Z VIDIKA HRVATOV I.

Ilirizem je v stoletnih hrvaško-madžarskih duhovnih stikih prvo občutljivo obdobje. Hrvaška literarna zgodovina in zgodovinska veda nista enotni v oceni pomena madžarskih stikov in vzrocev v tem obdobju. V prvem delu študije na kratko predstavljamo sodobna teoretična stališča Haydena Whitea, Stephena Greenblatt, Louisa Montrose, Timothyja Brennana, Homi J. Bhabhe in Erica Hobsbawma o možnostih rekonstrukcije zgodovinskih narativ. Njihova stališča dokaj jasno potrjujejo, da vsebino in smer zgodovinskih narativ vedno določajo čas in prostor njihovega nastanka ter politični in kulturni kontekst. V našem primeru so predstavniki hrvaške literarne in zgodovinske vede različno

interpretirali pomen madžarskega preporoda pri razvoju ilirskega gibanja. Vidimo tri možne modele: madžarski preporod kot vzor, kot referenčni okvir in kot tekmeč.

Po francoski revoluciji v predilirskem obdobju, v času prehoda iz 18. v 19. stoletje, v okvirih jakobinskega gibanja in nastanka masonskih lož, prihaja do intenziviranja hrvaško-madžarskih stikov. Hrvaški literarni zgodovinarji v svoja raziskovanja tega obdobja redno vključujejo dosežke madžarskih znanstvenikov, zlasti v času avstro-ogrske monarhije. S kratko predstavitevijo življenjske poti škofa Maksimilijana Vrhovca kot najvažnejše osebnosti predilirskega obdobja in Ljudevita Gaja kot glavnega organizatorja ilirskega gibanja smo želeli na kratko ilustrirati pomen njunega stika z madžarsko duhovno sceno pri razvoju hrvaških preporodnih idej.

Škof Vrhovec je v predilirskem obdobju s svojimi novimi pobudami (ukinitev kmetstva, verska toleranca, zbiranje ljudskega slovstva in besednega zaklada, šolanje ljudstva, izboljšanje življenjskega standarda, združevanje vseh Hrvatov različnih zgodovinskih regij) igral izjemno pomembno vlogo pri krepitvi hrvaške zavesti. Prav tako je v posebnem poglavju predstavljeno bogato življenjsko delo vodje gibanja Ljudevita Gaja in njegovi stiki z Madžari. Hrvaški raziskovalci njegovega življenja in delovanja poudarjajo, da je na oblikovanje slovanske in hrvaške zgodovinske zavesti Ljudevita Gaja močno vplival takrat najbolj ugleden madžarski zgodovinar István Horvát. Horvátova romantična megalomanska predavanja o poreklu Madžarov so pritegnila Gajevo pozornost v času njegovega šolanja v Pešti (1829–1831). Takratno madžarsko velemesto, kjer se je zbirala mlada slovanska inteligenca, je po zaslugi Jana Kollárja postalo duhovno središče slovanskega povezovanja. Prav tako je znano dejstvo, da je Kollár neposredno vplival na nastajanje Gajevega pravopisa *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja ...*, ki je izšel leta 1830 v Budimu.
